

Barnets rätt i vårdnadsärenden

Michael Bohman

Knappast någonting kan engagera sinnen som när föräldrar strider om eller för sina barn. Man strider "för barnens bästa" ofta förglömmade att själva striden blir till "barnens sämsta", konstaterar Michael Bohman, professor i barn- och ungdomspsykiatri vid Umeå Universitet, i denna inledande artikel.

Barndomen är det förlorade paradiset, en tid då alla dörrar stod öppna. Barn och barndom är ord som väcker känslor till liv, känslor av saknad, ömhet, kärlek. Barndomen står för drömmen bort, för friska källor, för fantasi, lek, glädje eller tårar som lätt torrar för sommarlovet vind. Barn, det är vila i gröngräset, smultronställen, "mors lilla Olle i skogen gick", Barndom står för frihet. "Allons, enfants de la patrie", sjunga de franska revolutionärerna, ty vi är alla barn av vårt fosterland eller också är vi Guds barn. Jesus säger "låten barnen komma till Mig". Barnen tillhör också ett okänt folk, ett okänt land och vi ser med saknad och vemod på det förlorade landet, ibland med ett stick i hjärtat av avund.

Så laddat är detta ord "barn" att ingen kan stå riktigt likgiltig när det uttalas. Att klappa små barn på huvudet har alltid gått hem, det har diktatorer alltid vetat. Detta är vår egen sentimentala idealiserade spegelbild av barndomen, vår egen dröm och vår egen fantasi. *Verkligheten är en helt annan.*

Inledningsanförande vid symposiet "Barnets rätt i samband med omhändertagande- och vårdnadsärenden", Medicinska Riksstämman 1977.

Barndomens dystra historia

I *historiskt* perspektiv är barnet som begrepp och föreställning en mycket sen företeelse. Kanske var det Jean Jacques Rousseau som gav barnet en särställning i vår kultur, som kom på den förunderliga idén att barnet var en individ, som kunde ha rätt till sitt liv. En oerhörd tanke för den tiden, fortfarande en oerhörd tanke. Barndomens historia är en mörk och dyster och blodig historia, det mycket lilla vi vet om den. För barn fick aldrig skriva sin historia själva. Deras skrik tecknades aldrig ner av någon Plutarkos eller Tacitus. Den skrevs av och för kungar, kejsare och fältherrar, bara dunkelt kan vi ana vad som hänt. I den mörka urtiden förtär Kronos sina barn. Kartagerna offerar sina förstfödda till Baal, och Herodes tar livet av barnen i Bethlehem.

Med kristendomen inträder en märklig förändring. Barnet får en själ. Den heliga jungfruns barn blir till Gud, men de oäkta barnen förnekas och döms till evig pina och genom hela den kristna epoken framträder ambivalensen mot barnet i hela sin förskräcklighet. Å ena sidan det oäkta barnet upphöjt till Gud och älskat, vördat, å andra sidan fördömt, förnekat, hatat till den grad att det under vissa epoker inte ens registrerades. Alla dog eller dödades.

Hans och Greta i skogen lämnades att svälta eller frysa ihjäl, *det* var barndomens verklighet, inte alla hittade sitt pepparkakshus. Barn var egendom, bo-

.....
I historiskt perspektiv är barnet som begrepp och föreställning en mycket sen företeelse.
.....

skap, slavar, objekt, deras vilja satt i riset. Barn var små vuxna, men utan dessas möjlighet att hävda sig, utsatta för godtycke, tortyr och övergrepp. Vi ser dessa målade bilder av barn från hov och borgarhus, lillgamla, bleka, allvarliga ansikten, klädda i samma kläder som vuxna. Proletärernas barn sändes under tiden ut i fabriksarbeten, ner i trånga gruvgångar, där de går under i tysthet. Först Charles Dickens ger fasorna ett namn och skriken en röst.

Även misshandel mot barn är nu ett brott

Sverige har knappast varit något undantag när det gällt behandling av barn. Fattigdomen var allmän, liksom nöden och svälten, inte många barn var välkomna i de överfulla stugorna. Den spontana barnadödligheten var hög, det vet vi, hur många som man på olika sätt aktivt tog livet av kan vi bara ana. De gamla kyrkoböckerna talar sitt språk. De utom äktenskapet födda hade små möjligheter att överleva sitt första levnadsår och lagen tillät i praktiken mord på utomäktenskapliga barn fram till 1917, då det äntligen blev förbjudet att föda i lönndom.

Förändringarna har gått långsamt, men misshandel är nu ett brott, även utövat mot barn och agan är förbjuden i skolan. De rättigheter som våra barn i dag tillförsäkrats är inte självklara, de har tillkom-

.....
Hans och Greta i skogen lämnades att svälta eller frysa ihjäl, inte alla hittade sitt pepparkakshus.
.....

.....
Lagen tillät i praktiken mord på utomäktenskapliga barn fram till 1917, då det äntligen blev förbjudet att föda i lönndom.
.....

mit under en lång och envis kamp av enskilda människor, en kamp som knappast är avslutad. Men vår tid är ändå en tid som trots allt med kraft hävdar den enskilda människans rätt och rättigheter, och till människorna räknas numera också barnen. Ingen människa får vara slav, ingen människa får äga en annan. Det är grundregeln.

Det symposium som jag här inleder har rubriken "barnets rätt i vårdnads- och omhändertagande-ärenden". Bakom dessa något torra ord döljer sig en levande verklighet av starkt känslomässiga konflikter. Knappt någonting kan engagera sinnen så som när föräldrar strider *om* eller *för* sina barn. Man strider ofta "för barnens bästa" ofta förglömmande att själva striden blir till "barnets sämsta".

Konflikten är uråldrig, redan den vise kung Salomo hade sitt recept att lösa tvisten. Har vi i det 20:e århundradet något att tillägga? Är vårt rättsmedvetande ett annat än den gamle kungens i Jerusalem för 3 000 år sedan? Vems kärlek är störst? Vem äger barn? Vi kommer säkert inte att vara visare än kung Salomo, men det här symposiet kanske kan hjälpa oss en liten bit på väg. Vi sitter här, sakförståndiga av olika slag, lagmän, läkare, socialvårdare och ska göra vårt bästa. Kanske kan vi åter närma oss barnomens förlorade land, våga oss tillbaka till det som är barnet inom oss, och därigenom bättre förstå det barn som inte är vi själva, utan finnes utanför oss.